

TÓBIÁS ÁRON (1927) Budapest

TÓBIÁS ÁRON

Volt egyszer egy boldog Rádió...

Ifjú éveim rádióriporter pályájának megkezdése előtt – mint a Bródy Sándor utcai székház gyakoronoka – világgraszoló „rádióhíd” előkészületeinek munkálataira kaptam megbízást. Mégpedig nem közvetlenül a főnökömtől, az aktuális (azaz riport-) osztály vezetőjétől, dr. Pamlényi Ervintől – aki nemrégiben még az egyetemen Szekfű Gyula történészprofesszor egyik leghűségesebb tanítványa volt, később pedig a Századok című történelmi folyóirat mindenható szerkesztője lett –, hanem a Magyar Rádió 1945 utáni idők első műsorigazgatója, az író, publicista és műfordító Schöpflin Gyula rendelt – az akkoriban szigorúan betartandó szolgálati utat átugorva – magához.

Először jártam jókora méretű, puha szőnyegekkel lakályossá tett irodában, ahol mielőtt helyet foglalhattam volna a süppedős fotályok egyikében, a műsorigazgató udvarias mozdulatokkal bemutatott egy szemüveges, csendes mosolyú, középkorú úrnak, Török Sándor írónak.

– Török Sándor barátommal megállapodtunk abban, hogy lehetőség szerint 1948 januárjától vasárnap délutánonként az éteren át *Ünnepi leveleket* küldünk a nagyvilágba. Egy éven keresztül, nevezetes külföldi személyiségek, írók, tudósok, politikusok, államférfiak bevonásával... Arra gondoltunk, hogy ennek a levelezésnek a lebonyolítására téged kérünk fel, neked kell a Török Sándor által kiválasztott személyiségek külföldi címét megszerezned, az általa írt leveleket lefordíttatnod, és a rádió postázóján át elküldened. Ha megérkeznek majd a választlevelek, azokat szintúgy neked kell majd magyarra lefordíttatnod az adott nyelvről... Mindezért havonta külön honorárium áll rendelkezésedre... Világos?

Őszintén szólva, első hallásra kissé bonyolultnak tűnt ez a Schöpflin Gyula műsorigazgató által szinte egyetlen szusszanatra elmondott szöveg.

– Világos... – válaszoltam, arra számítva, hogy majd csak megvilágosodik előttem e vonatkozásban is az ég. Mivel – ismerve az angol közmondást – a puding próbája az evés...

Schöpflin Gyula, a sűrű munkabeosztású műsorigazgató utunkra is indított bennünket. Török Sándorral nyilván előbb már minden részletet tisztáztott, és most már csak a startpisztoly eldördülésére vártunk.

Az ajtón kívül Török Sándor bátorítólag megveregette a vállam, hiszen léleklátó íróként röntgenszemeivel jobban átlátott rajtam, mint én saját magamon majdnem húszéves ifjoncként.

VASÁRNAPI BESZÉLGETÉSEK

Török Sándor már 1946 őszén kiváló rádiós szakmai szimattal sikeres sorozatba kezdett *Vasárnapi beszélgetések* címmel. Jórészt ismert és népszerű emberekkel különféle furcsa és kevésbé furcsa témákról kezdett el csevegni könnyedén és oldott hangulatban a mikrofon előtt.

Az emigrációból hazatért Hatvany Lajos báró a honvágryról vallott, a színművész Pethes Sándor a nevetetés művészetéről, Beck András szobrász arról, hogy élvezet-e a műalkotás. Megszóltalt ebben a sorozatban Babits Mihály özvegye, Török Sophie író, Krúdy Gyula fia, József Jolán, a költő József Attila testvérnéje, azután kiváló művészek sora, akik a mikrofon előtt szinte megtáltosodtak, játszottak önfeledten nemcsak szövegükkel, de hangjukkal is, mint Timár József, Bulla Elma, Rajnay Gábor...

Erre a sorozatra emlékeztem most, amelyik több mint egy esztendőig tartott, 1947 végéig, amikor így szólt hozzám Török Sándor:

– Gyere, ülünk be ide, a tanácskozásszobába, amit Schöpflin Gyuszi a rendelkezésünkre bocsátott... – ezzel betuszkolt a tárgyalóterembe. Tömött aktatáskát helyezett az asztal közepére, abból vastkos dossziékat rakott elém. Mintha góliátméretű kártyákkal pasziánszoznánk.

A dossziékon titokzatos feliratok szerepeltek. Mindegyiken egy, sokszor csupán nyúlfarknyi mondat: „Az ember és a gép viszonya”; „A nők a háborúban”; „A szabadidő”; „A materiális és a spirituális világnézet”; „A bizalom”; „Elpusztulással fenyegeti-e az emberi kultúrát egy harmadik világ-háború”; „...Ment-e a könyvek által a világ elébb?” és így tovább, egészen az utolsóig, ami egy esetlegesen eljövő világbéke óhajával és reménységével kapcsolatos.

Valamit kezdtem már kapiskálni, amikor Török Sándor sorjában beavatott a részletekbe, miközben félrehajtott fejjel, ámulva bámultam őt. Nem tudtam szabadulni attól az érzéstől, hogy egy valódi hős osztja meg velem világraszóló terveit. Török Sándor volt ugyanis az a bátor személyiség, aki maroknyi csoportjával igazi ellenállást fejtett ki a németek ellen 1944 nyarán. Ennek csúcspontjává vált az az akció, amelynek keretében a halálos veszedelmek közepette Magyarországra becsempészett *Auschwitzi jegyzőkönyvet* – ami a náci haláltáborokról az első hiteles és részletes kiadás volt – magyarra fordították, és az ún. kormányzósági (titkos nevén: kiugrási...) irodán át (Horthy István kormányzóhelyettes özvegyének, gróf Edelsheim-Gyulai Ilonának segítségével) eljuttatták Horthy Miklós kormányzóhoz. Ennek következménye lett az a fordulat, amelynek segítségével a budapesti üldözött és halálra ítélt zsidóság nagy részét sikerült megmenteni (Török Sándor közben származása szerint maga is üldözött, „fehér karszalagos” állampolgárnak számított).

Visszatérve a világlevelezéshez: idéznem kell, folytatásként, az író „beavató” szövegét, amivel legfőbb és egyetlen segítőjének, munkatársának fogadott el.

– Az emberiség úgynevezett végső, nagy, égető kérdéseiben világankétot igyekszem összehozni a Magyar Rádió mikrofonján keresztül... Módozata az, hogy ezekben a dossziékban, a feliratoknak megfelelően, ötvenkét téma kapott szerepet. Ami azt jelenti, hogy az 1948-as év minden vasárnapjának délutánjára jut egy...

Látva csodálkozó tekintetemet, szeretetre méltóan megbökött az ujjával.

– Látom, még mindig nem érted!... Vagy világosodik már?... Nyisd ki sorban a dossziékat...

Alig vártam a felszólítást.

A dossziékban a megfelelő témák megfelelően megfogalmazott levelei mellett összesen százszázhusz ember neve található. Mégpedig a második világháború utáni világ szellemi életének legjelentősebb embereié. A politikai hatalom vezetői... Azután olyanok, akik egy-egy szakkérdésben, szakterületen sajátosan otthonosak.

Csodálatosan fénylő, áhítatosan tisztelt nagyságok névsorát lapozhattam: Einstein, Andersen Nexő, a Nobel-díjas dán író, Gandhi, Haldane professzor, Benedetto Croce olasz filozófus, aki nem hódolt be Mussolininak, G. B. Shaw, Eleanor Roosevelt, az amerikai elnök özvegye, Thomas Mann... Mindegyik mellett ott volt a megszólítás is, már akinek illő megszólítás dukált. Például, a mindig időszerű világbéke ügyében, Moszkvába és Rómába. Az elsőnél: „Sztálin Joszif Visszarionovics úrnak, a Szovjetunió generalisszimusa, Moszkva, Kreml”, a másodiknál: „Sanctissimo Patri, Pio XII. Roma, Citta di Vaticano”.

Miután jó óra hosszat – vagy még tovább is – tátott szájjal hallgattam Török Sándor világfantazmagóriáját, az első percekben nem tudtam szabadulni ettől az érzéstől, alig vártam, hogy vissza-kérdezhessenek:

– Pontosan mi az én dolgom?

– A te dolgod, kedves barátom, a legegyszerűbb... Ahogyan mérnöki nyelven szokták mondani: te leszel a kivitelező... – ezzel barátságosan hátba vágott, és mielőtt sietve összeszedte volna dossziéit, mindegyikből kihúzott, papagájként, egy másolati példányt.

– Mennem kell színházi próbára. Holnap lesz az új darabom házi megmérettetése, mielőtt a publikum elé kerülne a játék...

Az ajtóból még visszaintett, miután hóna alá csapta a félembernyi méretű aktatáskát:

– Láss hozzá mielőbb!... A jövő héten már megkezdjük a címzéseket, mert a Schöpflin Gyuszi erre a célra külön kinyomtatott levélpapírja és borítékja akkorra készen lesz!

Nekiláttam. A következő hetekben szinte reggeltől estig nemcsak a nagy könyvtárak lexikonjait, ki kicsodáit bújtam-lapozgattam, angol, német, francia, orosz, spanyol, kínai nyelven a tájékoztató szakkönyvtárosok segítségével, de bekopogtattam az egyes, akkor még virágjában lévő, Budapesten működő nyugati kultúrintézményekbe is. A legtöbb címre ezekben találtam.

Szerencsés pillanat volt: 1947 második felében még működhetett a budapesti angol, amerikai, francia tájékoztatói központ és könyvtár. Mindegyikben a legszívélyesebben segítettek. Sőt, olyan

is volt, hogy egyesek Washingtonból, Londonból vagy Párizsból szerezték meg a hiányzó címet a Magyar Rádió világlevelezése, Török Sándor *Ünnepi levelei* részére. (Ide kívánczok, hogy 1948-tól mindez a lehetőség megszűnt magyar látogatók vagy éppen az intézmények számára, a Rákosi-féle szigorodás rendre becsukatta vagy éppenséggel ki is tiltotta az, úgymond, „rothadó nyugati burzsoá kultúra e mételyező kultúrgócait”...) Így elkészülhettem sziszifuszinak tűnő feladatommal, a több mint száz pontos cím megszerzésével és a levelek megfelelő nyelvre történő fordíttatásával.

G. B. SHAW GONDOLATAI

Végre elkövetkeztek a boldogság órái: megérkeztek a válaszlevelek (ki hosszabban, ki tömörebben válaszolt).

Vegyük például G. B. Shaw-t, akiről angol író társa, Chesterton ironikusan így vallott: „Shaw olyan, mint a feketekávé. Felizgat, gondolkodásra ingerel, de nem részegít...”

Az irodalom kérdéseiről – pontokba szedve – Shaw válasza:

„1. Az író és a korszak nem két független erő, amely ütközik egymással és hat egymásra. Az író hozzátartozik a korhoz, kiegészítő része annak. Működése abban áll, hogy kifejezze azt, feljegyezze.

2. Az olcsó irodalom, a másodrendű irodalom egyáltalán nem árt az olcsó, másodrendű olvasónak. Sőt, szükséges neki. Az elsőrendű irodalom, az a veszélyes! A *Biblia* borzasztó ártalmakat okozott; ezért tiltja a katolikus egyház a laikusoknak, hogy válogatás nélkül, csak úgy olvassák.

3. Az irodalom úgy segíti az emberiséget, mint ahogy a fűrész, a véső és a kalapács segíti az ácsot. Az irodalom a gondolat, a gondolatközlés fő szerszáma; vagy legalábbis az volt a legutóbbi időig, amíg a rádió nem kezdte kiszorítani...”

Nesze neked, rádiózás... De még csak 1947-et írunk: mit szólt volna G. B. Shaw a televízióhoz, a távolbalátóhoz, amelyik olyannyira felforgatta életünket, valósággal szétszaggatta az amúgy is szűk szabad időt?

Iktassuk még ide, Shaw-hoz záradékkul, amit Török Sándor íziben feljegyzett róla, válaszelevelének megkapása után: „Na de Shaw! Ő takarékos ember volt egész életében, a saját levelemet küldte vissza, egy láthatóan már többször használt borítékban, s korrektúrajeleken keresztül, gombostűnyi betűkkel, piros tintával kivette kérdéseimre a válaszait a margóra – kilencvenhét éves volt akkor...”

Beszélgetéseink közben részletesen beavatott írói-szerkesztői műhelyének titkaiba. S mivel valaha színész is volt – szinte már egy színpadon állva és deklamálva „agitált”:

– És itt térek rá arra, hogy hogyan lehetne ebből, javunkra, nemzetközi író-olvasó találkozó: nagy partnerek találkozója a magyar olvasóval. Ehhez a kérdés ez volt: Valóban használ-e az irodalom, szolgálja-e az emberi fejlődést, a szó nemes értelmében? Vörösmarty ezt így foglalta össze: „...ment-e a könyvek által a világ elébb?” Ezt kérdezem egyelőre három írótól, az angol Richard Hughestól, a német Alfred Kerrtől és az ír G. B. Shaw-tól. Tételük röviden ez volt: Évezredek óta írnak és írnak az írók. S az írás, ami valóban maradandó, ami úgynevezett örök, az voltaképpen propaganda. *Agitációs anyag a jó, a szép és az igaz teljesüléséért.* A világirodalom a humánus reklámhadjárata, és íme, hol tartunk! Két világháború után azt latolgatjuk, hogy jöhet-e egy harmadik, és ha igen, elpusztítja-e vajon az emberi kultúrát. Van-e hát befolyása az írásnak a fejlődés menetére, befolyásolja-e a jóra a korszakokat? Vagy csak hirdeti ezt önmagáról? Minthogy nála vannak ehhez az eszközök. Árt-e az olcsó, rossz irodalom? Mindent összevetve tehát van hatása az írásnak, vagy nincs?

RICHARD HUGHES LEVELE

Richard Hughes – őt nálunk főként a *Szélvihar Jamaicában* című regénye nyomán ismerik – ezt válaszolta:

„1. Megjavítja-e az író vagy, mondjuk, befolyásolja-e a kort, amelyben él? Hatással van-e az emberiség fejlődésére? – hadd közelítsem meg ezt a kérdést egy példázattal, mert hiszen minőségi különbség van az írónak embertársaira gyakorolt hatása és, hogy úgy mondjam, a tettek emberének,

mondjuk, egy államférfinak a hatása között. A példázat: két ember sétál egy tó partján, és azon vitatkoznak, hogy melyikük tudja inkább megváltoztatni a dolgok menetét. Az első – egy nagy, erős fickó – sziklákat tördel, és a vízbe hajigálja. Látványos mutatvány ez, ijesztően hullámszik a víz, s a hullámok tovagyűrűznek... de elhalnak, minél messzebbre terjednek a mozgás középpontjától. A másik ember mindössze egy marék magot vesz elő a zsebéből, és elveti...

Igen, az író befolyásolja az emberiség fejlődését, akkor is, ha nincs észrevehető hatással a korra, amelyben él.

2. Okoz-e különösebb ártalmat az olcsó, a másodrendű irodalom? – Föltétlenül azt kell mondanom, hogy nem. Jobb, ha az emberek másodrendű irodalmat olvasnak, mint ha semmit sem olvasnak. És ha a másodrendűvel nincsenek összeköttetésben, akkor hogyan tesznek különbséget a jó és a nem jó között? Az ítélezést jobb az időre hagyni. Elvégre egy makk növekedése nem fogja megszenvedni a versengést egy véka famaggal vagy éppen bogánccsal. Az egyedüli olyan másodrendű írás, amitől egy írónak igazán félnie kell, az a sajátja.

3. Vajon segítette-e az irodalom az embert a haladásban, és ha igen, mik ennek a jelei? – Kérem, tűrje el, hogy erről jóval hosszabban írjak, mint a többi kérdésekről. Nézzük, hogyan haladt előre az ember, hogyan emelkedett ki az állatok birodalmából. Főként két sajátos fizikai szervének olyan kifejlődése által, amilyen szervekkel semmiféle állat nem versenyezhet. Tudja használni cselekvésre a kezét, és tudja használni beszédhez a nyelvét. A keze képessé teszi arra, hogy szerszámokat készítsen, míg az állat nem tud ilyesmit készíteni. De mindenekelőtt – és itt közelítek a kérdés lényegéhez – az ember tud beszélni. S a beszédképesség – sokkal inkább, mint a szerszámhasználat képessége – az, ami az ember számára a vezetést biztosítja, mert a beszéd tanítást jelent. Kérem, gondolja el: bármilyen új dolgot eszel ki egy ember, arra az összes többi ember megtanítható.

Még vitatható, hogy vajon az állatok vagy egyes állatok gondolkodnak-e. De – s erre akarok rámutatni – vajon az embereknek igen nagy száma gondolkozna-e, ha a mások kimondott szavai gyermekkoruktól fogva nem élesztgették volna bennük állandóan a szunnyadó képességet?

De még a beszédnek, a csak kimondott és le nem írt szónak is hátránya, hogy nehezen tud közlekedni, terjedni: a tanítónak és a tanítottak egy helyen kell lennie, ugyanazon időben. Tehát az emberiség haladása feltétlenül lassú egészen addig, amíg az ember belevonja ebbe a kezét is, hogy a nyelvének segítsen, és írni kezd. Mert csak az írás tudja palackozni a tudást, a gondolatot és az érést, palackozni úgy, hogy mindez téren és időn át továbbadható legyen.

És ez vezet a másik fontos lépéshez érvelésemben: az emberi haladás erősen meggyorsult az utóbbi néhány ezer évben. Az emberi agy egy ilyen, aránylag rövid periódus alatt nem fejlődhetett ekkorát. Annak a nemzedéknek, amelyik az atomot fölbontotta, a vele született képességei valószínűleg sokkal nagyobbak, mint azoknak a nemzedékeknek, amelyek először raktak tüzet, föltalálták a kereket, vagy kifejlesztették a szám fogalmát. Biztonságosnak látszik a nagyfokú haladást az írás művészetének tulajdonítani. *Az írás képessé tesz minden nemzedéket arra, hogy ott kezdje, ahol az előző elhagyta.* Nos, röviden: az irodalom a tudás, tapasztalat és bölcsesség felhalmozódása az emberiség mintegy egyesített emlékezetében. S ez az – sokkal inkább, mint az egyedi agy bármilyen fejlődése –, ami fölemelte az embert a paleolit színvonaláról, és ami talán egyedül tudja visszatartani attól, hogy ugyanoda visszaessen.

Irodalom és emberi haladás – melyik az ok, és melyik az okozat? Kérdezhetjük azt is, hogy mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás? – Őszinte tisztelettel: Richard Hughes"

ALFRED KERR VÁLASZA

Ugyanerre válaszolt Alfred Kerr. Őt ma már, legalábbis nálunk, talán inkább csak a színházi szakemberek tartják számon. A weimari Németország legjelentékenyebb színikritikusa volt; mint ilyen népszerűsítette Németországban Ibsent és Shaw-t, szatírái tisztító erővel hatottak; több versét Richard Strauss zenésítette meg. Népszerű és sokat támadott ember volt a maga idejében. 1933-ban emigrált, Franciaországban és Angliában élt. Levelét közvetlenül halála előtt írta, válasza harcos, szenvedélyes. Íme:

„1. Hogy hatással vagyunk-e írásunk által a fejlődés menetére? Úgy látszik, hogy alig. A közmondás szerint az ember még nem vadász, ha a kürtöt fújja. Mi a kürtöt fújjuk.

2. De nem! ...azért ez nem ilyen egyszerű. A francia forradalom a legközismertebb bizonyíték az író hatása mellett. Hiszen két író, Voltaire és Rousseau készítették elő, sőt majdnem hogy teremtették meg a forradalmat, ezt a felemelkedést az igazsághoz.

3. Most mondhatná: Nietzsche viszont hatással volt Hitlerre. Igen, az író lehet rossz hatással is, hogyne. Van is. De azért az említett hatásról – Nietzsche és Hitler – nincs szó. A náciknak nem kellett Nietzsche ahhoz, hogy aljasságaikat véghezvigyék. Hitler tudta, hogy Németországban épp elég söpredék ösztön van a cselekvéshez, ehhez neki nem volt szüksége filozófusra.

4. Menjünk tovább egy lépéssel! Eddig tehát úgy mutatkozik: az író néha befolyásolja a cselekvést, de nem mindig. Hallgasson csak ide... a feltaláló – az atomszakember is – szellemi erőket mozgat, úgy, mint az író. S a feltalálón erőszakot tesz a találmány felhasználója. Azon múlik tehát minden, hogy egy napon a feltaláló legyen egyben a felhasználó is. S hogy ő a találmányát arra a célra használja, ami a saját, magasabb eszményének szolgálatában áll. Szükség esetén akár így is, hogy: »Pusztulást a pusztítóra!« Nehéz lesz ezt megoldani, de ez az egyetlen remény. És egy kicsit már sietni is kellene... – fogadja szívélyes üdvözetemet: Alfred Kerr”

THOMAS MANN NEM LÉP A NYILVÁNOSSÁG ELÉ

Volt, aki kitért a válasz elől. Mint például Thomas Mann. „Igen tisztelt Uram, köszönöm levelét és a Magyar Rádió meghívását. Kívánságának persze sajnos nem tehetek eleget. Túlságosan ellenemre van, hogy a legmélyebb és végső dolgokról körkérdés útján a nyilvánosság előtt kifirtassanak. Mindazt, amit az ön által felvetett témákról mondanom kell, vagy elmondtam már, vagy el fogom mondani, ha ehhez a pillanatot elérkezettnek látom, őszintén sajnálom, hogy nem tehetek az ön és a Magyar Rádió kedvére, híve: Thomas Mann”

Thomas Mann levélpapírja viszont, az író jellegének megfelelően, elegáns és hűvös volt.

Elérkezett az 1948-as év első vasárnapja. Török Sándor hivatásos színészeket meghazudtoló módon, remek formában adta elő a Magyar Rádiót ismét az európai kultúrába bekapcsoló mondókáját – fűszerezve a korabeli világ legjobb szellemi erőinek sava-borsával.

Hétről hétre nagy szenzációt keltettek az *Ünnepi levelek* vasárnap délutánoként. Bennük nemcsak egy közös európai gondolat erővonalai feszültek, hanem az adott témákban a fogalmak tisztázása, megejtően kristálytisztá tárgyilagosság és a másik fél véleményének meghallgatása, ami egyben a legfőbb dolgokban való egyetértést is hozta magával...

Úgy látszik, ez volt a baj – a nagy nyugati nevek felsorakoztatása mellett. Hiszen már 1948 tavaszát írtuk, a hidegháború szelei elérték a Bródy Sándor utcát is... 1948 előtavaszán (február végén), a hetedik levél „elküldése” után lezárták a stúdióajtót az európai humanista, szívmember Török Sándor előtt.

Nem ülhetett többé le hűségese barátja, a mikrofon elé...

ALBERT EINSTEIN A HÁBORÚRÓL ÉS A BÉKÉRŐL

Jelképes érvényű, hogy a hetedik levélben a 20. század egyik legnagyobb elméje, tudósa, Albert Einstein válaszolt a háborúról és a békéről feltett kérdésekre. Idézzünk válaszának summázatából:

„A békét nem lehet megőrizni nemzeti fegyverkezés alapján. A nemzeti fegyverkezés szükségképpen versengővé válik. A leghatásosabb fegyverek támadásra és nem védelemre való alkalmassága tétele egy valamelyest szilárd egyensúlynak, a hatalmi rendszer mérlegelésének alapján nem lehetséges többé. A versengő fegyverkezés kikerülhetetlenül háborúhoz fog vezetni... Semmi kétség, hogy a civilizáció, ahogyan mi értelmezzük, nem tudna túlélni egy új világháborút. Sőt, mi több, már szétrombolnáq egy ilyen háború előkészületei is.”

SCHÖPFLIN GYULA MŰSORIGAZGATÓ SZÁRNYAIT MEGVAGDOSTÁK...

A bajok már 1947 őszén kezdődtek, a hírhedt „kék cédulás” választások előtt. Majd tovább folytatódtak a politikai helyzet mesterséges kiéleződésével, aminek a kommunisták mindenkor ügyes mérregkeverői voltak. Érdemes ideiktatni a leginkább érdekelt műsorigazgató, Schöpflin Gyula megdöbbentő felismeréseit:

„A Rádiónál nem sokkal a választások után végzetes és végleges fordulat következett be, párt-határozat alapján megalakult a (nem hivatalos, kulisszák mögötti) rádióbizottság. És ezzel vége szakadt az aranyéletnek, a viszonylagos függetlenségnek, a szabad kísérletezésnek, az egész nagyvilág művelődésében való tallózásnak. Én, aki irányítottam odaadóan és élvezettel neveltem ezt az egyre lengőbb szárnyra kapást, most úgy éreztem, megkötik a kezem...”

Török Sándor összepakolt. Lehajtott fővel, szomorú szívvel kilépett a Rádió Bródy Sándor utcai kapuján... Ha nem tette volna meg, hamarosan ki is tiltották volna.

Ahogy Schöpflin Gyulát is, akit tekintettel nagy hírű édesapjára, a Nyugat-nemzedék kiváló személyiségére, Schöpflin Aladárra, egyelőre „felfelé” buktatták stockholmi magyar követnek, hogy azután a Rajk-per kapcsán (Rajkkal nemcsak jó barátok, de „perbeli” társak is voltak egykoron, a Horthy-korszakban az Eötvös Collegiumi titkos kommunista sejt szervezésénél) emigrációba kényszerítsék...

Török Sándor még belemenekülhetett az általa megteremtett *Csilicsala csodáiba*, majd tőle is – annyi író társával együtt – megvonták a nyilvánosság jogát. Nyomdai korrektorként tengette életét, majd a hetvenes években – amikor kijebb húzták a kádári korszak rácsozatát – máig emlékezetes szerkesztője lett a *Család és Iskola* című pedagógiai folyóiratnak.

Jómagam e levelezés dossziéinak becsukása után bánatomban engedtem az unszolásnak – amit mint „megtévesztett fiatal” kárpótlásul kaptam –, hogy az *Ifjúság Hangjában* megkezdjem a riporterkedést.

Ám csakhamar kiderült, miféle kelepcebe estem. A demokratikus (BBC-féle, az angol) rádiózástól akkoriban vált el a magyar, a Bródy Sándor utcai stúdió, hogy a diktatúra legfőbb „hangos szócsövévé” váljon – hajnaltól az éjfélű műsorzárásig.

Hogy egy hasonlattal éljek: akkoriban szaladt bele a Magyar Rádió expressz sebességű vonat-szerelvénye egy végtelen hosszúságú, sötét alagútba, amelyből még csak kiugorni sem lehetett... Benne maradt az a szerencsétlen rádiós, aki még a békés, koalíciós időszak alatt nagy reményekkel telítve szárnyalt...

Amikor az 1955-ös év tavaszán kiléptem a Rádió kapuján, mivel Képes Géza hívására a Magvető Könyvkiadó szerkesztője lehettem, úgy éreztem, mintha egy súlyos vasabroncs hullott volna le a homlokomról.

UTÓSZÓ

Az 1945 utáni rádiózás első, meghatározó személyisége a kisgazdapárti Ortutay Gyula volt, aki már 1945 előtt is a Rádió irodalmi osztályának munkatársa volt, később az osztályvezető Cs. Szabó László helyettese.

Az akkor már neves, „ régi rádiós” Ortutay Gyula, tudós néprajzkutató, mielőtt 1945. május elsejével megindította volna a Magyar Rádió új hangra, szabad, demokratikus „kottára” komponált műsorfolyamát, a Magyar Kommunista Párt titkos tagja lett.

Egy jegyzőkönyv 8. pontja szerint, amelyik felvétellett az MKP titkársági ülésén, 1945. március 7-én: „A titkárság elfogadja Ortutay Gyula és Borbély Mihály [szintén leendő rádiós vezető] titkos belépését a pártba úgy, hogy tagsági könyvüket más névre állítsák ki. Jelen voltak: Gerő Ernő, Vas Zoltán, Kossa István, Kiss Károly, Kovács István, Orbán László, Horváth Márton.” (Közli Lénárd Ödön *Erő az erőtlenségben* című könyve, Márton Áron Kiadó, első kiadás: 1995, második kiadás: 1996.)

Ki volt Lénárd Ödön? Szerzetes-tanár, aki paptársai közül a legtöbb időt, tizenhét esztendő telt a diktatúra börtöneiben, részletekben, mindig más és más „vápont” alapján...

Amikor Kádár Jánost, az MSZMP főtitkárát kihallgatáson fogadta Rómában VI. Pál pápa, az üdvözlések utáni első kérdése így hangzott: Van-e még római katolikus pap Magyarországon börtönben? Kádár megnyugtatóan válaszolta: Nincsen... Mire a pápa elé tett egy papírlapot, miszerint Lénárd Ödön újra, még mindig börtönbüntetését tölti.

Valóban így volt. Kádár János szinte megsemmisülve nézett szembe VI. Pállal. Intézkedni kényszerült: mire hazatért Budapestre, mintha mi sem történt volna, az idős Lénárd Ödön szerzetes-atya szabad emberré vált.

HAGER RITTA, Elveszett bárány, 2014